

فصلنامه پژوهش‌های دانش انتظامی، سال بیست و سوم، شماره ۲، تابستان ۱۴۰۰

صص ۱۳۰-۱۵۲

بررسی عوامل مؤثر بر قانون‌گریزی و ارائه راهکارهای پیشگیرانه (مورد مطالعه: شهر گرگان)^۱

علیرضا حیدر نژاد^۲، مریم سادات افخمی مصطفوی^۳، مهدی مقیمی^۴

تاریخ دریافت: ۹۹/۱۲/۱۲ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۰/۰۴/۰۱

چکیده

هدف: حفظ نظم اجتماعی در جامعه مستلزم وجود قانون و حاکمیت قانون است که نشأت گرفته و بر خواسته از تکالیف اجتماعی و اخلاقی است؛ بنابراین پژوهش حاضر با هدف بررسی عوامل مؤثر بر قانون‌گریزی و ارائه راهکارهای پیشگیرانه در شهر گرگان انجام شد.

روش: تحقیق حاضر از نظر هدف کاربردی است و به روش پیمایشی انجام شد. برای جمع‌آوری داده‌ها از پرسشنامه محقق ساخته استفاده شد. جامعه آماری کلیه شهروندان بالای ۱۵ سال ساکن شهرستان گرگان در سال ۱۳۹۹ بود که حجم نمونه با استفاده از فرمول کوکران به تعداد ۳۹۵ نفر شد. ضریب آلفای کرونباخ برای آزمون پایایی ۰/۷۶. به دست آمد.

یافته‌ها: نتایج این تحقیق نشان داد که از بین عوامل هفت‌گانه قانون‌گریزی برحسب میزان همبستگی به ترتیب اولویت اعتماد اجتماعی (۰/۵۶۲-)، پیوند اجتماعی (۰/۴۶۵)، پنداشت از قانون‌شکنی (۰/۲۵۳-)، احساس انومی (۰/۲۹۱) و شرمساری اجتماعی (۰/۳۷۴) بودند و متغیرهای نظارت و کنترل اجتماعی غیررسمی و آگاهی از قانون نتوانست سهمی از تبیین قانون‌گریزی را به خود اختصاص بدهد و بر این اساس از معادله کنار گذاشته شدند. ضریب تعیین (R^2) به دست آمده در ارتباط با قانون‌گریزی برابر با ۰/۷۳ شد.

نتایج: در منطقه مورد بررسی نتایج نشان می‌دهد، توجه به مسائلی از جمله بالا بردن اعتماد اجتماعی در بین شهروندان، پیوند اجتماعی و کاهش احساس انومی می‌تواند تأثیر بسزایی در کاهش قانون‌گریزی و پیشگیری از آن را ایفا نمایند.

کلید واژه‌ها: قانون، قانون‌گریزی، پیشگیری، شهر گلستان

۱- این مقاله برگرفته از طرح تحقیقاتی است.

۲- استادیار رشته جامعه‌شناسی و عضو هیئت‌علمی پژوهشگاه علوم انتظامی و مطالعات اجتماعی، تهران، ایران.
رایانامه نویسنده مسئول: alirezahaydarnejad@gmail.com

۳- دانشجوی دکتری جامعه‌شناسی گرایش اقتصاد و توسعه دانشگاه آزاد اسلامی واحد قوچان، مشهد، ایران.
Afkhami123@um.as.ir

۴- دانشیار حقوق و جزا و جرم‌شناسی و عضو هیئت‌علمی دانشگاه علوم انتظامی امین، تهران، ایران.
m60_moghimi@yahoo.com

مقدمه

رعایت قانون و تعهدات اجتماعی (قانون‌گرایی) در هر جامعه سبب استحکام و ثبات در مناسبات و روابط اجتماعی بین فردی و برقراری نظم و آرامش و امنیت در جامعه می‌شود. درست و کامل اجرا نشدن نظام حقوق رسمی و تعهدات (قانون‌گریزی) بخشی از آسیب‌های اجتماعی است که می‌تواند امکان سلامت روانی و اجتماعی جامعه را تهدید کند و موجب گسترش روحیه بی‌اعتمادی، سرخوردگی و یأس در جامعه شود (صمدی، ۱۳۸۲: ۳۵). زمانی که عده‌ای قوانین اجتماعی و هنجارهای رسمی جامعه از جمله نظارت و کنترل اجتماعی، پیوند اجتماعی، آگاهی از قوانین و پنداشت از قانون‌شکنی را نادیده می‌گیرند، ما با وضعیت قانون‌گریزی روبه‌رو هستیم، ولی وقتی عده زیادی از افراد یک جامعه قوانین را نادیده بگیرند، در آن صورت قانون‌گریزی به مسئله‌ای اجتماعی تبدیل خواهد شد. قانون‌گریزی که از آن تحت عنوان یک معضل اجتماعی نام برده می‌شود و سلامت جامعه را تهدید می‌کند، برخاسته از ناسازگاری‌هایی است که بر روابط فرد و جامعه حاکم است. این ناسازگاری‌ها که معلول عوامل خرد و کلان است، سبب می‌شود تا همبستگی و انسجام اجتماعی تضعیف و وحدت سازمانی جامعه به خطر افتد و شرایط بی‌هنجاری در جامعه حاکم شود. جامعه ایرانی نیز مانند همه جوامع دیگر همواره از بی‌توجهی به قوانین و هنجارهای اجتماعی موجود رنج برده است. در کشور ما نه تنها تمایل به قانون‌گریزی بلکه حتی رفتار قانون‌گریزی وجود دارد و تحقیقات علمی مختلفی در این زمینه انجام شده است که حکایت از این امر دارد. «اغلب نظرسنجی‌ها و تحقیقاتی که به سنجش میزان قانون‌گرایی در بین ایرانیان پرداخته‌اند، به این نتیجه رسیده‌اند که در ایران تمایل زیادی به رعایت قانون در جامعه دیده نمی‌شود» (رضایی، ۱۳۸۴: ۴۷).

طبق گزارش فرماندهی انتظامی استان گلستان، آمار جرائم در استان گلستان نشان می‌دهد که سیر تحولات آمار جرائم در این استان نشانگر سیر صعودی آن و افزایش میزان قانون‌گریزی است. بنا بر آنچه گفته شد لازم است عمده‌ترین عوامل مرتبط با

قانون‌گزیزی بررسی شده و سهم هر یک از عوامل تبیین شود تا در برنامه‌ریزی‌های اجتماعی- فرهنگی بتوان برای ساماندهی این عوامل اولویت‌گذاری اجرایی انجام داد. این اطلاعات که نشان‌دهنده حضور مسئله قانون‌گزیزی در جامعه است بر اهمیت پرداختن به بحث قانون‌گزیزی هم اشاره دارد، زیرا بقای هر جامعه به نظم آن جامعه وابسته است و نظم اجتماعی هم بر پایه قوانین پذیرفته شده جامعه قرار دارد. بر این اساس، قانون‌مداری موجب پایداری جامعه و قانون‌گزیزی موجب به خطر افتادن و فروپاشی یک جامعه است. با عنایت به اینکه هیچ‌گونه تحقیقی در رابطه با موضوع مذکور صورت نگرفته است، بنابراین تحقیق حاضر نیازی ضروری و مهم و قابل ارائه است؛ همچنین این تحقیق از این لحاظ اهمیت دارد که مسئولان و برنامه‌ریزان را نسبت به عوامل مؤثر بر قانون‌گزیزی آگاه ساخته و اطلاعات لازم را اصلاح و یا تغییر برنامه مذکور را فراهم می‌نماید تا شهروندی شایسته و کارآمد برای مأموریت‌های محوله آماده نمایند. همچنین عوامل مؤثر بر قانون‌گزیزی شناسایی شده به شهروندان مشخص تا مسئولان با برطرف کردن علل قانون‌گزیزی برخی شهروندان زمینه بهبود آن را فراهم نمایند. بنابراین این پرسش اصلی مطرح است که عوامل مؤثر بر قانون‌گزیزی و راهکارهای پیشگیرانه در شهر گرگان به چه میزان است؟ پرداختن به این موضوع می‌تواند راهگشای برنامه‌های پیشگیرانه در زمینه نظم و امنیت جامعه باشد.

مبانی نظری

مدل و پارادایم حاکم بر این تحقیق، تلفیقی است که در آن با توجه به واقعیت پیچیده و چند بعدی ساخت جامعه، بر سطوح تحلیل اجتماعی جهت فهم مسئله (قانون‌گزیزی) تأکید دارد. در دیدگاه‌های سطح کلان (اعم از ساختارها، کارکردها و شرایط هنجاری و اثباتی) قانون‌گزیزی نوعی واقعیت اجتماعی است که باید با سایر واقعیت‌های اجتماعی تبیین شود. به بیانی دیگر، قانون‌گزیزی را محصول متغیرهایی مانند سطح توسعه اجتماعی، اقتصادی، بهداشتی، فرهنگی و ... می‌دانند (ناطق پور، ۱۳۸۶: ۶۶). به‌طور کلی پیش‌فرض رویکرد سطح کلان این است که بین سطح توسعه و میزان جرایم

و قانون‌گریزی رابطه است. به صورتی که نابرابری ناشی از توسعه ناموزون منجر به تضاد و فشار ساختاری می‌شود و در نتیجه ناهماهنگی ساختاری بین اجزاء سیستم، افراد ضمن احساس محرومیت نسبی، ناتوان از انتخاب کنش تطابقی مناسب می‌شوند و دست به کارهای منحرفانه و بزهکارانه می‌زنند (چلبی، ۱۳۸۵: ۲۰۵). به‌عنوان مثال دورکیم^۱ جزو صاحب‌نظران این رویکرد (کلان)، به پدیده آنومی، جرم، نابسامانی اجتماعی و بی‌هنجاری اشاره کرده است. پارسونز بیشتر روی وفاق ارزشی و هنجاری و سایر عوامل فرهنگی و اجتماعی یا نرم‌افزاری تأکید می‌شود که از طریق به هم وصل کردن اجزاء و عناصر جامعه نظم و تعادل را برقرار می‌سازند. مرتن^۲ نیز در قالب این رویکرد معتقد است که افراد به خاطر قرار گرفتن در شرایط ساختاری متفاوت و ناهماهنگی بین ساختار فرهنگی و وسایل اجتماعی شیوه‌های تطابقی متفاوتی پیدا می‌کنند. شاو و مک‌کی^۳ نیز در تئوری بی‌سازمانی خود بر متغیرهایی از قبیل شهرنشینی، فروپاشی خانواده، فقر، ناهمگونی قومی، تراکم ساختاری، تغییر الگوهای رشد اقتصادی در شکل‌گیری بزهکاری و جرم تأکید داشته‌اند. (رضایی و همکاران، ۱۳۸۵: ۲۸۳). بر این اساس در اینجا، با توجه به اینکه استان گلستان جزو استان‌های برخوردار به لحاظ منابع طبیعی و کشاورزی است، در تناظر با جامعه ایران و به‌عنوان جزئی از ساختار اجتماعی پیچیده، در حال گذر بوده و به همین نسبت مواجه با توسعه ناهماهنگ بوده و بنابراین پیش‌فرض محقق این است که عوامل و متغیرهای سطح کلان چون میزان توسعه اجتماعی/ فرهنگی/ بهداشتی و اقتصادی یعنی میزان بهره‌مندی ساکنان مناطق و شهرستان‌های استان از منابع و امکانات مختلف اقتصادی، اجتماعی، بهداشتی و فرهنگی در شکل‌گیری کنش قانون‌گریزی نقش مهمی دارند. دیدگاه‌های سطح میانه با متغیرهایی چون محیط زندگی، خانواده، وضعیت خاص اجتماعی شدن، ارتباط و

1. Durkheim

2. Merton

3. Shaw and McKee

تعاملات، سازمان‌ها و گروه‌هایی که فرد در آن‌ها عضویت و پیوند دارد سروکار دارد. متغیرهای مهم متعلق به سطح میانه عبارت‌اند از: کنترل اجتماعی، نظارت اجتماعی، دلبستگی و وابستگی و پیوند با نهادها، خانواده و شغل، هویت، الگوهای مرجع و وضعیت خانواده است. چمبلیس^۱ با طرح نظریه قانون در عمل، به تعاریف افراد از قانون، جرم و فساد اشاره دارد و معتقد است که بر اساس این تعاریف، پنداشت افراد از عوامل اجرایی قانون مانند پلیس، بازرسان، قضات و دولت شکل می‌گیرد. هیرشی نیز در سطح میانه به راهکارهای کنترل و نظارت اجتماعی می‌پردازد و بهترین عامل را پیوند خوردن، سرمایه‌گذاری و تعهد از طریق ارتباط و درگیر شدن با دوستان، خانواده، شغل، مذهب، مدارس و نهادهای اجتماعی می‌داند. بریتویت نیز فرایند پیوند اجتماعی را با بیانی دیگر و با مفهوم شرم‌نده‌سازی طرح می‌کند که طی آن شرم‌نده‌سازی را نوعی کنترل اجتماعی غیررسمی می‌داند که توسط خویشاوندان، دوستان و همسایگان جهت کنترل فرد منحرف و قانون‌گریز به کار می‌رود (ناطق پور، ۱۳۹۱: ۵۴).

ساترلند نیز به چگونگی و ارتباط‌های انحرافی و هم‌نشینی افتراقی افراد اشاره دارد. بکر و لمرت^۲ همچنین با طرح نظریه برجسب، معتقدند که شکل‌گیری هویت مجرمانه، پیامد اعمال قوانین در مورد افرادی است که انگ مجرم خورده‌اند و این هویت در یک رابطه متقابل نمادین نابرابرانه ایجاد شده است. به‌طور کلی در این قسمت ما با متغیرهایی مانند جایگاه طبقاتی و میزان سرمایه (فرهنگی، اجتماعی) خانوادگی افراد، میزان پیوند و تعامل، ارتباط با دوستان و دیگران مهم، پنداشت از اعیان فرهنگی مانند قانون، دولت و چگونگی کنترل خانواده‌ها سروکار داریم. در سطح خرد با تجارب زیسته و ورودی‌های حاصل از فرایند اجتماعی شدن، انگیزه‌ها، تمایلات و احساسات ناشی از محیط هنجاری و اثباتی مربوط به شخصیت سروکار داریم که در پی آن نقشی در جامعه پیدا و اشغال می‌کنند. نوع احساس افراد از محیط هنجاری، پنداشت از اعیان

1 - Chamblis

2 - Beker and Lemert

فرهنگی و اجتماعی، ارزش‌ها و نگرش‌ها، هویت جمعی و نظام شخصیتی، همه ابعاد افراد را تشکیل می‌دهد. (عبداللهی، ۱۳۸۳: ۸۱).

سایکز و ماتزا^۱ با روش پدیدارشناسی تئوری تکنیک خنثی‌سازی خود را مطرح می‌کنند و معتقدند که شکل‌گیری شخصیت کجروانه و رفتار مجرمانه در چند مرحله به صورت هویت جدید در می‌آید. ریچارد کویننی^۲ نیز در این سطح به رابطه دوسویه بین نهادهای اجتماعی و فرد می‌پردازد و معتقد است که جرم و انحراف به واسطه تأثیری که ساختار قدرت جامعه بر تعریف ذهنی، قواعد و ارزش‌های افراد می‌گذارد، در ذهن ایجاد و بر همین اساس نیز جرم و جنایت تعریف می‌شود. تیلر با استفاده از نگاه روان‌شناسی اجتماعی به چگونگی و چرایی اطاعت افراد از قانون می‌پردازد. ایشان علت اطاعت افراد از قانون را هنجاری و بر اساس عناصر اعتماد، مشروعیت، اعتبار و بی‌طرفی می‌داند که در قانون، مجریان قانون و نهادهای تصمیم‌ساز نهفته است (افشانی، ۱۳۹۱: ۲۷). در پایان و با عنایت به نظریات مطرح شده در سطوح سه‌گانه، می‌توان گفت که قانون‌گریزی برآیند و محصول عوامل چندگانه و پیچیده‌ای است که این عوامل هر کدام در یک سطح بر قانون‌گریزی اثر دارند. نظریات مطرح شده شالوده و اساس این پژوهش را تشکیل می‌دهند و مدل نظری بر مبنای چارچوب نظری مستخرج از نظریات دورکیم، پارسونز، مرتن، هیرشی، ماتزا و سایکز، تیلر، ساترلند، چمبلیس، بکر و لمرت، ریچارد کویننی، شاو مک کی و بریتویت طراحی شده است.

پیشینه تحقیق

جستجوی در ارتباط با موضوع عوامل مؤثر بر قانون‌گریزی، بیانگر آن است که تحقیقات زیادی در داخل و خارج از کشور صورت گرفته است که برخی از تحقیقاتی که مرتبط‌تر با موضوع تحقیق هستند در جدول شماره (۱) مشاهده می‌کنید:

1 - Sykes and Matza

2 - Richard Quinnee

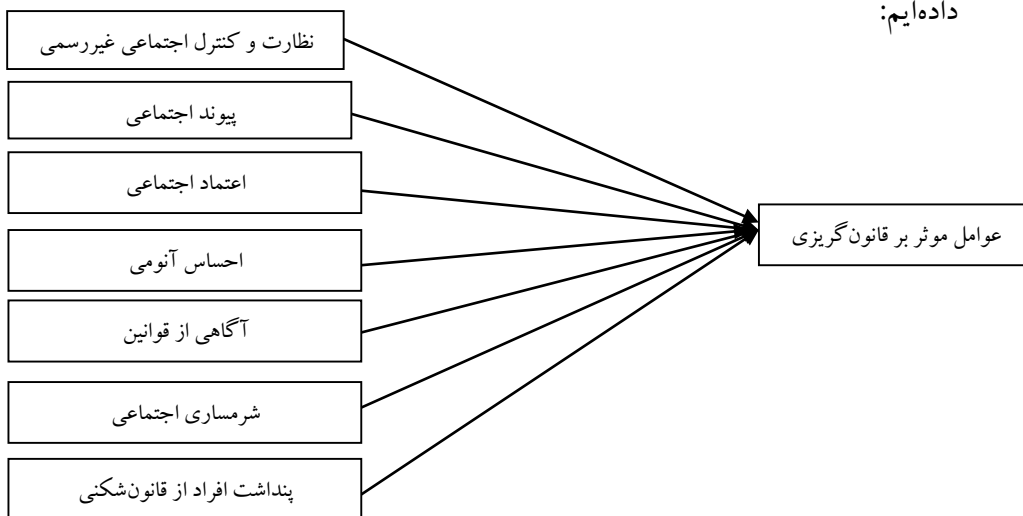
ردیف	پژوهشگر و سال	عنوان پژوهش	نتایج تحقیق
۱	اصغرزاده و همکاران (۱۳۹۴)	رویگردی چند عاملی به قانون‌گزیزی	عوامل اجتماعی چون آشفتگی اجتماعی و عوامل فرهنگی مانند تحصیلات، اعتقادات مذهبی و فعالیت رسانه‌ها، عوامل اقتصادی چون نابرابری اقتصادی، توسعه ناموزون و نیز عوامل سیاسی مانند ضعف نهادهای نظارتی و سایر عوامل مربوط به نظر سیاسی، در قانون‌گزیزی تأثیر دارند.
۲	عشاری و همکاران (۱۳۹۴)	بررسی عوامل اجتماعی فرهنگی مؤثر بر قانون‌گزیزی شهروندان استان اردبیل	بیشترین ضریب تبیین متغیر قانون‌گزیزی را متغیر مستقل ضعف منزلت اجتماعی قانون و کمترین تبیین را نابرابری طبقاتی داشته است.
۳	میرزایی و همکاران (۱۳۹۶)	قانون‌گزیزی و پیوندهای اجتماعی (مورد مطالعه: شهر اهواز)	هر چقدر فرد حائز پیوندها و شبکه اتصال اجتماعی قوی با جامعه باشد، به همان نسبت قانون‌مند خواهد شد.
۴	حاصل (۱۳۹۷)	بررسی عوامل مؤثر بر قانون‌گزیزی در شهرستان پیرانشهر	نتایج تحقیق نشان داد که حدود ۴۳ درصد قانون‌گزیزی ابزاری، ۴۱ درصد قانون‌گزیزی اعتراضی بالا و ۶۱ درصد قانون‌گزیزی اخلاقی پایینی داشته‌اند.
۵	ناصری و همکاران (۱۳۹۸)	بررسی سرمایه اجتماعی و انواع قانون‌گزیزی	یافته‌های پژوهش نشان دادند که بین سرمایه اجتماعی و انواع قانون‌گزیزی رابطه‌ی معناداری وجود دارد.
۶	زرعی (۱۳۹۸)	بررسی نقش عوامل اجتماعی-اقتصادی و فرهنگی مؤثر بر قانون‌گزیزی، مورد مطالعه: جامعه شهری ایلام	نتایج تحقیق نشان داد که از مجموع عوامل مطرح شده، متغیرهای پایگاه اجتماعی-اقتصادی و احساس آنومی به صورت مستقیم، با متغیر وابسته (قانون‌گزیزی) رابطه معناداری داشته‌اند و متغیرهای دینداری، اعتماد سیاسی، نگرش به قانون و احساس کنترل و نظارت به صورت معکوس بر میزان قانون‌گزیزی تأثیرگذار بوده‌اند.
۷	لیو کینگ و شانگ ^۱ و همکاران (۲۰۱۸)	بررسی عوامل روان‌شناختی مؤثر بر قانون‌گرایی	بین میزان تجربه مثبت از اعمال قانونی، میزان دریافت شناختی از مشروعیت قانون، میزان برداشت از تجربه قانون‌گرایی و میزان آگاهی از تنبیه کیفری رفتار غیرقانونی و قانون‌گرایی ارتباط مثبت و معنی‌دار وجود دارد.

۸	لوژین کوان ^۱ (۲۰۰۸)	درباره دین و گرایش به قانون	هرچه میزان دین‌داری افراد بیشتر شود، میزان عمل به قانون و پایبندی به آن در افراد نیز افزایش می‌یابد.
۹	ریچارد و همکاران ^۲ (۲۰۰۴)	تأثیرات کار غیرقانونی و بازدارنده های قانونی؛ تحلیل تشخیصی از کارنامه غیرقانونی در هندوراس و نیکاراگوئه	نتایج این پژوهش نشان می‌دهد که میزان قانون‌گرایی افراد تابع امور شهروندی و پیروی از الگوهای شهری است.

جدول ۱- پیشینه پژوهش

تمامی پژوهش‌های ارائه شده در این قسمت، نشان داد که درباره عوامل مؤثر بر قانون‌گریزی چند اثر ارزشمند وجود دارد ولی در زمینه عوامل مؤثر بر قانون‌گریزی نیز تحقیقات کمی (یک تحقیق) در نیروی انتظامی وجود دارد. برای متمایز کردن عوامل تأثیرگذار بر قانون‌گریزی در سطوح مختلف تحلیل، ابتدا با استفاده از تئوری‌های مطرح شده و پیشینه تحقیق رابطه مورد نظر به اختصار تبیین و مورد بررسی قرار گرفته شد و سپس برای مشخص کردن رابطه متغیرهای مستقل و وابسته، مدل تحلیلی زیر را ارائه

داده‌ایم:

شکل ۱- مدل مفهومی عوامل مؤثر بر قانون‌گریزی (منبع: نگارندگان)

1 -Logenkovan

2 - Richard et al

فرضیه‌های پژوهش

- ۱- بین میزان پیوند اجتماعی افراد و میزان قانون‌گریزی شهروندان شهر گرگان رابطه است.
- ۲- بین میزان نظارت و کنترل اجتماعی غیررسمی افراد و میزان قانون‌گریزی شهروندان شهر گرگان رابطه است.
- ۳- بین شرمساری اجتماعی افراد و میزان قانون‌گریزی شهروندان شهر گرگان رابطه است.
- ۴- بین میزان آگاهی از قوانین و میزان قانون‌گریزی شهروندان شهر گرگان رابطه است.
- ۵- بین میزان و نوع پنداشت افراد از قانون‌شکنی و میزان قانون‌گریزی شهروندان شهر گرگان رابطه است.
- ۶- هرچه میزان احساس انومی در بین افراد بیشتر باشد، میزان قانون‌گریزی شهروندان شهر گرگان بیشتر است.
- ۷- بین میزان اعتماد اجتماعی و میزان قانون‌گریزی شهروندان شهر گرگان رابطه است.

روش پژوهش

پژوهش حاضر از نظر هدف، در حیطه تحقیقات کاربردی است. روش پژوهش توصیفی پیمایشی از نوع همبستگی است. جامعه آماری این تحقیق شامل کلیه شهروندان ساکن بالای ۱۵ سال شهرستان گرگان در سال ۱۳۹۹ است. برابر مرکز آمار ایران جمعیت ۱۵ سال و بالاتر شهر گرگان در سال ۱۳۹۹ تعداد ۴۸۰۵۴۱ نفر است. (معاونت آمار و اطلاعات، مرکز آمار ایران) بوده، بنابراین حجم نمونه در این پژوهش با استفاده از جدول مورگان به تعداد ۳۹۵ نفر محاسبه شده است و اطلاعات مورد نیاز از طریق پرسشنامه محقق ساخته و به روش نمونه‌گیری تصادفی از نوع طبقه‌ای - چند مرحله‌ای جمع‌آوری شده است. روایی این پژوهش به صورت صوری بوده است. در این روش پس از اخذ نظرات ناظر علمی تحقیق، ابتدا پرسشنامه در اختیار اساتید

متخصص قرار گرفت و با در نظر گرفتن نکات بیان شده در نظرات، همگی آنان روایی پرسش‌نامه مورد سنجش قرار گرفت. پایایی پرسشنامه بر اساس آلفای کرونباخ که در جدول شماره (۲) اشاره شده است، تعیین شده است که نشان‌دهنده پایایی مناسب برای این پرسشنامه است.

جدول ۲- پایایی ابعاد تحقیق

مقدار آلفا	تعداد گویه‌ها	ابعاد
۰/۸۴۴	۲۹	پیوند اجتماعی
۰/۸۲۷	۱۱	نظارت و کنترل اجتماعی غیررسمی
۰/۷۴۳	۳	شرمساری اجتماعی
۰/۷۶۱	۱۷	آگاهی قانونی
۰/۸۳۴	۴۹	پنداشت از قانون‌شکنی
۰/۹۲۰	۸	احساس آنومی
۰/۹۴۲	۱۶	اعتماد اجتماعی
۰/۷۶۱	۲۶	قانون‌گریزی

جهت آزمون فرضیات پژوهش از روش‌های آماری توصیفی، آزمون کولموگروف-اسمیرنف، ضریب همبستگی پیرسون و رگرسیون چند متغیره و جهت تجزیه و تحلیل اطلاعات از نرم‌افزار SPSS استفاده شده است.

یافته‌ها پژوهش

یافته‌های توصیفی: نتایج حاصل از تحلیل داده‌ها در بخش توصیفی نشان داد که بیشتر پاسخگویان مرد (۲۱۸ نفر) هستند که ۵۵/۱ درصد از آنان را شامل می‌شوند، همچنین ۱۳۴ نفر (۳۳/۹ درصد) از پاسخ‌گویان دارای مدرک تحصیلی فوق‌دیپلم هستند که بیشترین افراد را شامل می‌شود. در خصوص قومیت افراد پاسخ‌گو ۳۹/۷ درصد ترکمن و ۳۱/۱ درصد آنان مازندرانی هستند. همچنین با توجه به مشاهدات معتبر نشان داد که بیشتر پاسخ‌گویان مرد (۲۴۷ نفر) هستند، که ۶۲/۵ درصد از آنان را شامل می‌شوند. بالاترین میانگین‌ها در بین مؤلفه‌های عوامل مؤثر بر قانون‌گریزی مربوط به پنداشت از

قانون و احساس آنومی با میانگین ۳/۶۴ و ۳/۲۸ از ۵ می‌باشد. همچنین میانگین شاخص ترکیبی قانون‌گریزی ۳/۶۵ است که به‌طور کلی نشان از میزان ارتکاب قانون‌گریزی قابل اعتنا و تأمل در بین شهروندان مورد مطالعه است.

یافته‌های استنباطی

در جدول شماره (۳)، رابطه متغیرهای مستقل با متغیر وابسته (قانون‌گریزی) ارائه شده است. بر اساس یافته‌های جدول پیش‌گفته، نتایج آزمون فرضیه‌ها در ادامه ارائه می‌شود:

جدول ۳- آزمون همبستگی عوامل مؤثر بر قانون‌گریزی

ردیف	متغیر مستقل	نوع آزمون	سطح معناداری	ضریب	قبولی یا ردی
۱	پیوند اجتماعی	پیرسون	۰/۰۰۰	۰/۲۳۸	تأیید
۲	نظارت و کنترل اجتماعی غیررسمی	پیرسون	۰/۰۶	۰/۲۰۱	تأیید
۳	شرمساری اجتماعی	پیرسون	۰/۰۰۰	-۰/۲۵۴	تأیید
۴	آگاهی از قانون	پیرسون	۰/۰۰۰	-۰/۱۸۳	تأیید
۵	پنداشت از قانون‌شکنی	پیرسون	۰/۰۰۰	-۰/۳۸۶	تأیید
۶	احساس آنومی	پیرسون	۰/۰۰۰	۰/۲۷۵	تأیید
۷	اعتماد اجتماعی	پیرسون	۰/۰۰۰	-۰/۲۴۶	تأیید

فرضیه اول: با توجه به داده‌های جدول (۳)، مقدار ضریب همبستگی پیرسون ۰/۲۳۸ و سطح معناداری ۰/۰۰۰ می‌توان با اطمینان ۹۵ درصد بیان کرد بین پیوند اجتماعی افراد و میزان قانون‌گریزی شهروندان شهر گرگان رابطه وجود دارد. از طرفی مقدار این رابطه که برابر با ۰/۲۳۸ است، به صورت مستقیم (مثبت) و در حد متوسط است. بدین معنی که داشتن یا نداشتن پیوند اجتماعی بر تعریض و تعمیم قانون‌گرایی تأثیر دارد.

فرضیه دوم: با توجه به داده‌های جدول شماره (۳)، مقدار ضریب همبستگی پیرسون ۰/۲۰۱ و سطح معناداری ۰/۰۶ می‌توان با اطمینان ۹۵ درصد بیان کرد بین نظارت و کنترل اجتماعی غیررسمی و میزان قانون‌گریزی شهروندان شهر گرگان رابطه وجود ندارد.

فرضیه سوم: با توجه به داده‌های جدول (۳)، مقدار ضریب همبستگی پیرسون $0/254-$ و سطح معناداری $0/000$ می‌توان با اطمینان ۹۵ درصد بیان کرد بین شرمساری اجتماعی افراد و میزان قانون‌گریزی شهروندان شهر گرگان رابطه وجود دارد. از طرفی مقدار این رابطه که برابر با $0/245-$ است، به صورت معکوس (منفی) و در حد متوسط است. بدین معنی که هرچه شاهد کاهش شرمساری اجتماعی در میان پاسخ‌گویان بیشتر باشد، میزان ارتکاب قانون‌گریزی کلی کمتر است.

فرضیه چهارم: با توجه به داده‌های جدول (۳)، مقدار ضریب همبستگی پیرسون $0/183-$ و سطح معناداری $0/000$ می‌توان با اطمینان ۹۵ درصد بیان کرد بین آگاهی از قانون و میزان قانون‌گریزی شهروندان شهر گرگان رابطه وجود دارد. از طرفی مقدار این رابطه که برابر با $0/183-$ است، به صورت معکوس (منفی) و در حد متوسط می‌باشد. بدین معنی که هرچه شاهد میزان آگاهی از قانون در میان افراد بیشتر باشد، میزان ارتکاب قانون‌گریزی کلی کمتر است.

فرضیه پنجم: با توجه به داده‌های جدول (۳)، مقدار ضریب همبستگی پیرسون $0/386-$ و سطح معناداری $0/000$ می‌توان با اطمینان ۹۵ درصد بیان کرد بین پنداشت از قانون‌شکنی و میزان قانون‌گریزی شهروندان شهر گرگان رابطه وجود دارد. از طرفی مقدار این رابطه که برابر با $0/386-$ است، به صورت معکوس (منفی) و در حد متوسط می‌باشد. بدین معنی که هرچه نظام اجتماعی و اجتماع از نگاه پاسخگویان واجد خصلت میزان پنداشت از قانون‌شکنی در میان افراد بیشتر باشد، پنداشت مثبت و بی‌خطر و بدون ضمانت قانونی از قانون و نامساعد با قانون‌شکنی داشته باشند، قانون‌گریزی کمتر و همچنین نحوه تعامل و برخورد مأموران دولتی و تصمیم‌سازان قانون در میزان ارتکاب قانون‌گریزی کلی تأثیرگذار است.

فرضیه ششم: با توجه به داده‌های جدول (۳)، مقدار ضریب همبستگی پیرسون $0/275$ و سطح معناداری $0/000$ می‌توان با اطمینان ۹۵ درصد بیان کرد بین احساس آنومی افراد و

میزان قانون‌گریزی شهروندان شهر گرگان رابطه وجود دارد. از طرفی مقدار این رابطه که برابر با ۰/۲۷۵ است، به صورت مستقیم (مثبت) و در حد متوسط می‌باشد؛ بنابراین می‌توان نتیجه گرفت که نوع احساس افراد (مثبت/منفی، خوشایند/ناخوشایند) نسبت به محیط زندگی‌اش بر قانون‌گریزی کلی تأثیر گذار می‌باشد.

فرضیه هفتم: با توجه به داده‌های جدول (۳)، مقدار ضریب همبستگی پیرسون ۰/۲۴۶- و سطح معناداری ۰/۰۰۰ می‌توان با اطمینان ۹۵ درصد بیان کرد بین اعتماد اجتماعی و میزان قانون‌گریزی شهروندان شهر گرگان رابطه وجود دارد. از طرفی مقدار این رابطه که برابر با ۰/۲۴۶- است، به صورت معکوس (منفی) و در حد متوسط می‌باشد. بدین معنی که هرچه میزان اعتماد اجتماعی در میان افراد بیشتر باشد، میزان قانون‌گریزی کمتر خواهد بود.

در این بخش، مطابق جدول شماره (۵) برای بررسی چند متغیر از رگرسیون چندگانه استفاده گردیده تا هم به توان تأثیر متغیرهای مختلف بر عوامل مؤثر بر قانون‌گریزی را بررسی نماییم و هم تعیین‌کننده‌های اصلی مؤثر بر آن را مشخص نماییم.

جدول ۴- نتیجه تحلیل رگرسیونی متغیرهای عوامل مؤثر بر قانون‌گریزی

درجه آزادی (df)	میانگین کل	F	ضریب همبستگی (R)	ضریب تعیین	سطح معناداری
۹۵	۲/۶۳۵	۱۷۹/۱۶	۰/۸۶	۰/۷۳	۰/۰۰۰

برای پیش‌بینی حیطه متغیرهای عوامل مؤثر بر قانون‌گریزی از تحلیل رگرسیون به شیوه هم‌زمان استفاده شد، نتایج نشان داد که مدل پیش‌بینی $F = 179/16$ در سطح $P < 0/000$ معنادار است. نتیجه تحلیل رگرسیونی عوامل مؤثر بر قانون‌گریزی در جدول شماره (۵) آمده است.

جدول ۵- نتایج تحلیل رگرسیونی متغیرهای مؤثر بر گرایش افراد به قانون‌گریزی

نام متغیر	B	Beta ضریب (استاندارد شده بتا)	t	Sig
Constant = عدد ثابت	۴۷/۳۴	-	۶/۸۱	۰/۰۰۰
پیوند اجتماعی	۰/۱۸۶	۰/۴۶۵	۶/۰۹	۰/۰۰۰

۰/۰۰۰	۴/۰۷	۰/۳۷۴	۰/۱۴۷	شرمساری اجتماعی
۰/۰۰۰	-۴/۹۵	۰/۲۵۳	۷/۲۳	پنداشت از قانون‌شکنی
۰/۰۰۰	۵/۸۸	۰/۲۹۱	۲/۰۵	احساس انومی
۰/۰۰۰	-۱۵/۹۶	۰-/۵۶۲	۰-/۵۸۸	اعتماد اجتماعی

در جدول شماره (۵) ضرایب رگرسیونی خالص و ناخالص آن دسته از متغیرهای مستقل را نشان می‌دهد که در تحلیل چندگانه، گام به گام با متغیر وابسته یعنی قانون‌گریزی، در معادله رگرسیونی باقی مانده که با توجه به سطح معنی‌داری کمتر از ۵ صدم، از ۷ متغیر وارد شده در معادله، تنها ۵ متغیر اثر مستقیم بر قانون‌گریزی داشته و در معادله باقی مانده که به ترتیب میزان اثر عبارت‌اند از: اعتماد اجتماعی (۰/۵۶۲-)، پیوند اجتماعی (۰/۴۶۵)، پنداشت از قانون‌شکنی (۰/۲۵۳-)، احساس انومی (۰/۲۹۱) و شرمساری اجتماعی (۰/۳۷۴). بنابراین متغیرهای نظارت و کنترل اجتماعی غیررسمی و آگاهی از قانون نتوانست سهمی از تبیین قانون‌گریزی را به خود اختصاص بدهد و بر این اساس از معادله کنار گذاشته شدند. ضریب تعیین (R^2) به دست آمده در ارتباط با قانون‌گریزی برابر با ۰/۷۳ است. این یافته بدین معناست که متغیرهای وارد شده به معادله تنها توانسته ۷۳ درصد از واریانس تغییرات مربوط به متغیر وابسته را تبیین می‌کند.

بحث و نتیجه‌گیری

در این قسمت سعی خواهد شد نتایج حاصل از تحقیق با نتایج سایر تحقیقات انجام شده مقایسه شود و سپس با استفاده از نظریه‌های علمی نتایج به دست آمده را تحلیل کرد. بنابراین از بررسی یافته‌های به دست آمده، مشخص شد که رابطه معناداری میان متغیرهای پیوند اجتماعی و اعتماد اجتماعی با شاخص قانون‌گریزی وجود دارد؛ بنابراین می‌توان نتیجه گرفت که داشتن یا نداشتن پیوند اجتماعی و اعتماد اجتماعی و تأثیرگذاری دیگران در هنجار‌پذیری، تعریض و تعمیم قانون‌گرایی تأثیر دارد. از جمله تحقیقاتی که در این زمینه انجام شده است می‌توان به مطالعه میرزایی و همکاران (۱۳۹۶)، اصغرزاده و همکاران (۱۳۹۴) و عشایر و همکاران (۱۳۹۴) اشاره کرد که در نتایج به دست آمده این

تحقیق آمده است: هر چقدر فرد دارای پیوندها و شبکه اتصال اجتماعی قوی با جامعه باشد، به همان نسبت قانون‌مند خواهد شد که نشان می‌دهد نتیجه این تحقیق حاصل منطبق با نتایج این تحقیق است. این نتیجه تئوری‌های پیوند اجتماعی هیرشی، پیوند افتراقی ساترلند، انسجام ارزشی - هنجاری پارسونز، شرم‌نده‌سازی بریتویت و اعتماد اجتماعی تام تیلر را حمایت می‌کند که معتقدند علاقه افراد به جامعه، وجود پیوندهای اجتماعی بسیار قوی و متقارن، نظارت و کنترل اجتماعی غیررسمی و روابط متقابل اجتماعی (رسمی و غیررسمی) مثبت، منجر به احساس مثبت افراد به خود، دیگران و جامعه شده و هم‌زمان با تقویت وفاداری در قبال جامعه و ایجاد اعتماد اجتماعی، به شکل‌گیری احساس کمک و ایثار نسبت به دیگران آشنا و غیر آشنا منجر می‌شود و روابطی از نوع خاص گرا-انتشاری از سوی افراد و در نهایت اجتماع عام شکل می‌گیرد. در بررسی فرضیه سوم مشخص می‌شود، بین شرمساری اجتماعی با قانون‌گریزی رابطه معناداری مشاهده می‌شود؛ بنابراین می‌توان نتیجه گرفت که پنداشت افراد پیرامون جهان اجتماعی (اعم از اثباتی و هنجاری) به عنوان خروجی‌های فرایند اجتماعی شدن موجبات شکل‌گیری نظام شخصیتی فرد را فراهم و منجر به نظام تمایلات و سوگیری در مواجهه با محیط اطراف می‌شود. نتایج این تحقیق با یافته‌های تحقیق ربیعی و همکاران (۱۳۹۵) هم‌خوانی دارد. بررسی نتایج حاصله مشخص می‌شود، بین آگاهی از قانون با قانون‌گریزی رابطه معنادار قوی وجود دارد؛ بنابراین می‌توان نتیجه گرفت که آگاهی و اطلاع افراد از قوانین جاری و مرسوم در جامعه بر قانون‌گریزی و ابعاد آن تأثیرگذار است. نتایج این تحقیق با یافته‌های تحقیق لیو‌کینگ شانگ و همکاران (۲۰۱۸) هم‌خوانی دارد. در این تحقیق نتایج بدین شرح به‌دست آمده است: بین میزان تجربه مثبت از اعمال قانونی، میزان دریافت شناختی از مشروعیت قانون، میزان برداشت از تجربه قانون-گرایی و میزان آگاهی از تنبیه کیفری رفتار غیرقانونی و قانون‌گرایی ارتباط مثبت و معنی‌دار وجود دارد. در خصوص نتایج حاصل از پنداشت از قانون‌شکنی می‌توان گفت

این شاخص رابطه معناداری با قانون‌گریزی دارد، به طوری که می‌توان نتیجه گرفت که پنداشت افراد پیرامون جهان اجتماعی (اعم از اثباتی و هنجاری) به عنوان خروجی‌های فرایند اجتماعی شدن موجبات شکل‌گیری نظام شخصیتی فرد را فراهم و منجر به نظام تمایلات و سوگیری در مواجهه با محیط اطراف می‌شود. نتایج این تحقیق با یافته‌های تحقیق حاصل (۱۳۹۷) هم‌خوانی دارد. از بررسی نتایج حاصله مشخص می‌شود، بین احساس آنومی با قانون‌گریزی رابطه وجود دارد، این بدان معناست که می‌توان نتیجه گرفت که نوع احساس افراد (مثبت/ منفی، خوشایند/ ناخوشایند) نسبت به محیط زندگی‌اش بر قانون‌گریزی تأثیرگذار می‌باشد. نتایج این تحقیق با یافته‌های تحقیق زراعی (۱۳۹۸) هم‌خوانی دارد.

بنابراین نتیجه‌گیری می‌کنیم که تحقیق حاضر در پاسخ به این سؤال که عوامل مؤثر بر قانون‌گریزی در بین شهروندان شهر گرگان کدام است؟ نتایج این تحقیق نشان داد که از بین عوامل هفت‌گانه قانون‌گریزی برحسب میزان همبستگی به ترتیب اولویت از جمله اعتماد اجتماعی (۰/۵۶۲-)، پیوند اجتماعی (۰/۴۶۵)، پنداشت از قانون‌شکنی (۰/۲۵۳-)، احساس آنومی (۰/۲۹۱) و شرمساری اجتماعی (۰/۳۷۴) قرار دارد و متغیرهای نظارت و کنترل اجتماعی غیررسمی و آگاهی از قانون نتوانست سهمی از تبیین قانون‌گریزی را به خود اختصاص بدهد و بر این اساس از معادله کنار گذاشته شدند. ضریب تعیین (R^2) به دست آمده در ارتباط با قانون‌گریزی برابر با ۰/۷۳ است. این یافته بدین معناست که متغیرهای وارد شده به معادله تنها توانسته ۷۳ درصد از واریانس تغییرات مربوط به متغیر وابسته را تبیین می‌کند. بررسی شاخص‌ها و نتایج ابعاد قانون‌گریزی نیز نشان داد که جهت‌گیری کنش‌گران نسبت به قانون و نظم ناشی از نگاه و ارزیابی‌شان از پیرامون و جهان، وابسته به مکان زیستی و تأمل‌گری در مورد روند جاری زندگی اجتماعی آن‌ها بوده و پنداشت و معنای افراد که از طریق فرایند اجتماعی شدن و تجربه زیسته کسب کرده‌اند بر سوگیری‌های عاطفی، شناختی و هنجاری عمل

رفتارشان را در ارتباط و مواجهه با نظم و عوامل زمینه‌ساز و تولیدکننده نظم تأثیرگذار است. این نتایج نیز تئوری‌های تام‌تیلر، هوارد بکر، ریچارد کویینی و ماتزا و سایکزر در باب کنش افراد و قانون‌گرایی را حمایت می‌کند که به چگونگی تجربیات فرد از محیط پیرامون، تعاریف مجرمانه و الگوهای رفتاری، کسب تجربیات و وضعیت تعامل با قانون اشاره می‌کنند.

پیشنهادها

۱- با عنایت به معناداری و تأثیر زیاد آگاهی از قوانین در نزد پاسخ‌گویان، پیشنهاد می‌شود که مسئولان دست‌اندرکار نظم و امنیت در جامعه (اعم از انتظامی و غیرانتظامی) با استفاده از رسانه‌های جمعی به جامعه‌پذیری حقوقی و آگاه‌سازی افراد و شهروندان جامعه پردازند. رسانه‌های جمعی می‌تواند شامل استفاده از تمام نمادها و علائم هم‌چون فیلم‌ها، بروشورها، تابلوها، جزوه‌ها، تلویزیون، فضای مجازی باشد. البته ایجاد، بازنگری گذشته، بازاندیشی و بسترسازی فرهنگی باید از سطوح شخصیتی پایین‌تر و در مهدکودک‌ها و دبستان‌ها آغاز شود. ضمن این‌که ارائه آموزش مناسب هم‌زمان با ارائه گواهینامه به رانندگان و برگزاری کلاس‌های آموزشی با محتوای اجتماعی، فرهنگی و قانونی به رانندگان متخلف، می‌تواند نقش مهمی در کاهش بی‌نظمی‌های اجتماعی راهنمایی و رانندگی داشته باشد.

۲- با اشاره به نقش متغیر پیوند اجتماعی، می‌توان پیشنهاد داد که کارگزاران جامعه به تقویت سرمایه‌های اجتماعی مدرن (به ویژه بعد شناختی) مشغول کردن جامعه به فعالیت‌های مفید پردازند و این تنها وظیفه یک نهاد خاص نیست. بلکه از جمله عامل‌های پیوند فرد با جامعه می‌توان به ایجاد اشتغال، تسهیل ازدواج، تسهیل تحصیلات است که یک امر ملی و کشوری است.

۳- با توجه به متغیر احساس آنومی و از طریق ارتقا شرایط پیشنهادی فوق، هم‌زمان موجب کاهش وضعیت احساس آنومیک در بین شهروندان می‌کند. چون که در شرایط آنومیک، منجر به سرخوردگی شهروندان رها شده بین سنت و مدرنیته و بین بخش‌های

غیررسمی و رسمی، نارضایتی، برون‌گرایی و بروز بحران‌های اخلاقی و آسیب‌های اجتماعی می‌شود.

۴- تقویت نهادهای مستقل مدنی در جهت پل زدن و پر کردن شکاف بین ملت و دولت باشد؛ به صورتی که افراد جامعه به قانون به‌عنوان یک امر سیاسی - دولتی صرف نگاه نکنند و نگاه تخصصی به آن نداشته باشند و در نتیجه از گسترش شرایط نابسامان (آنومیک) جلوگیری شود. از جمله عوامل کاهش دهنده‌ی گسل بین حوزه‌های رسمی و غیررسمی در جامعه، سپردن و واگذاری برخی از فعالیت‌ها و مسئولیت‌ها به ساکنان محلی جهت پل خوردن و مشارکت بیشتر روابط محلی و فرامحلی و هم‌سویی بین نیازهای اجتماعی و اجرای قوانین است.

۵- برابر نتایج تحقیق باید ضمن جلوگیری از فرسایش بیشتر سرمایه اجتماعی، به تقویت و اعتماد تعمیم‌یافته در قسمت‌هایی هم‌چون تنظیم و تصویب قانون، اجرای قانون، حاکمیت قانون پرداخت. به بیانی دیگر، باید شرایطی فراهم شود که در آن روابط اظهاری به واسطه تشکیل انجمن‌های داوطلبانه و برگزاری متناوب مناسک ملی، مذهبی و انسانی در جامعه فراگیر شود و شکاف بین حوزه خصوصی و عمومی کاهش یابد.

۶- باید در اجرای قانون، آموزش قانون، فرهنگ‌سازی، تبلیغ قانون‌گرایی، تنظیم قانون تصریح ارزشی و هنجاری مدنظر قرار گیرد و از ابهام و دوپهلوی بودن قانون پرهیز شود؛ یعنی قوانین به‌عنوان قواعد و دستورالعمل‌های رسمی اجتماعی باید حتی‌المقدور شفاف، دارای ثبات نسبی، عطف به ماسبق نشدن و از وضعیت‌های دوپهلوی و ابهامی و تفسیرپذیر خارج شود. در اجرای آموزش قانون سعی شود اجبار را در پیروی از قانون به تکلیف و احساس ترس ناشی از نقض قانون را به احساس شرم و تقصیر تبدیل کند.

سپاس‌گزاری

پژوهشگر بر خود لازم می‌داند که از تمام مدیران و کارکنانی که در جمع‌آوری داده‌های پژوهش حاضر، ما را حمایت کردند از جمله رئیس دفتر تحقیقات

کاربردی فرماندهی انتظامی استان گلستان و همکاران محترم آن دفتر که صبورانه برای تکمیل پرسشنامه‌های پژوهش همکاری کردند، صمیمانه تشکر و قدردانی کنند.

منابع:

- افشانی، علیرضا. (۱۳۹۰). میزان قانون‌گرایی دانش‌آموزان و عوامل مرتبط با آن. مجله تحلیل اجتماعی، ۴(۶۱): ۱۳۱-۱۵۸. قابل بازیابی از: <https://jsa.sbu.ac.ir>
- اصغر زاده، سمیه؛ شایگان، فریبا. (۱۳۹۴). رویکردی چند عاملی به قانون‌گریزی. فصلنامه پژوهش‌های دانش انتظامی، ۴(۶۹): ۱-۱۶. قابل بازیابی از <http://ensani.ir/fa/article/360831/>
- چلبی، آزاده. (۱۳۹۶). فساد و مقبولیت قانون از منظر جامعه‌شناسی حقوق. تهران: نشر نی.
- چلبی، مسعود. (۱۳۸۵). تحلیل اجتماعی در فضای کنش، تهران: نشر نی.
- حاصل، حکیم. (۱۳۹۷). بررسی عوامل مؤثر بر قانون‌گریزی در شهر پیرانشهر. پایان‌نامه کارشناسی ارشد دانشگاه تبریز، دانشکده علوم انسانی و اجتماعی گروه علوم اجتماعی.
- ربیعی، علی. (۱۳۸۳). بررسی تبیین جامعه‌شناختی عوامل مؤثر بر نگرش جوانان به قانون‌گریزی (جوانان ۱۴ الی ۲۹ساله شهر بروجن). فصلنامه مطالعات امنیت اجتماعی، ۶(۷): ۹۶. قابل بازیابی از: <http://journals.police.ir>
- رضایی، محمد. (۱۳۸۴). میزان، نوع و عوامل مؤثر بر قانون‌گریزی. مجله جامعه‌شناسی ایران، ۳(۶): ۴۷-۶۹. قابل بازیابی از: <http://www.jsi-isa.ir/article/25402>
- رضایی، محمد؛ عباد اللهی، حمید. (۱۳۸۵). جامعه بی‌انضباط؛ فرا تحلیل قانون‌گریزی در ایران. فصلنامه مطالعات ملی، ۳(۲۷): ۶۷-۹۲. قابل بازیابی از: <http://rjnsq.sinaweb.net/article/100781>
- زارعی، بهزاد. (۱۳۹۸). بررسی نقش عوامل اجتماعی - اقتصادی و فرهنگی مؤثر بر قانون‌گریزی (مورد مطالعه جامعه شهری ایلام). پایان‌نامه کارشناسی ارشد دانشگاه شهید چمران، دانشکده اقتصاد و علوم اجتماعی گروه جامعه‌شناسی.

- عشایری، طاهر؛ عباسی، الهام؛ نطقی کاشانی، علیرضا و پیر حیاتی، نرگس. (۱۳۹۴). بررسی عوامل اجتماعی- فرهنگی مؤثر بر قانون‌گریزی شهروندان استان اردبیل. فصلنامه پژوهش‌های دانش انتظامی، ۱۷(۶۹): ۱۷۱-۱۹۴. قابل‌بازیابی از: <http://pok.jrl.police.ir/article/11404>
- گیدنز، آنتونی. (۱۳۷۳). جامعه‌شناسی. ترجمه منوچهر صبوری. تهران: نشر نی.
- محسنی، منوچهر. (۱۳۷۸). بررسی گرایش به اطاعت از قانون در ایران در قانون‌گرایی و فرهنگ عمومی. تهران: انتشارات وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی.
- مرتن، رابرت. (۱۳۸۳). ساختار اجتماعی و بی‌هنجاری، در کتاب نظریه‌های بنیادی جامعه‌شناختی. ترجمه فرهنگ ارشاد، تهران: نشر نی.
- میرزایی، احمد و محسنی، رضا علی (۱۳۹۶). قانون‌گریزی و پیوندهای اجتماعی (مورد مطالعه: شهر اهواز). فصلنامه نظم و امنیت انتظامی، ۱(۱۷): ۸۴-۱۰۸. قابل‌بازیابی از: <http://journals.police.ir/article/9908>
- ناصری، صمد؛ ربانی، رسول و صداقت، کامران. (۱۳۹۸). بررسی سرمایه اجتماعی و انواع قانون‌گریزی. فصلنامه رفاه اجتماعی، ۵(۱۸): ۲۳-۱. قابل‌بازیابی از: <https://refahj.uswr/10082.ac.ir>
- ناطق پور، سعیده. (۱۳۹۱). تحلیل محتوای کتب دوره ابتدایی از نظر توجه به آموزش قانون‌گرایی. پایان‌نامه کارشناسی ارشد دانشگاه کردستان، دانشکده ادبیات و علوم انسانی گروه علوم تربیتی.
- Agrast, M. D; Juan Carlos Betero, J. M; Alejandro ponce, C. S. (2014). Wjp Rule of Law Index 2014 washington D. C ;the world justice Project accessible at; //data.worldjusticeproject. Org.
- Braithwaite J. (1989). Crime, Shame and Reintegration. Cambridge; Cambridge University Press.
- Braithwaite, J. (2002). Restorative Justice & Responsive Regulation. Oxford University Press. Inc.
- Liuking Shang and Glonti, G. (2018). The correlation between law and behavior As pillars of Human society. ISPS, 6 (3): 184-192.

- Logenkovan, V. (2008). Thieves of the law and The Rule of Law in Georgia, NY. Cornell university press.
- Franzese, R. J. (2015). The sociology of deviance; differences, tradition, and stigma, publisher .LTD, SPRINGFIELD. ILLINOIS.
- Alan Riiska, S. (2004). The Analytical sociology of Law and Grime; How people and Their Actions Become criminal, Submitted to the faculty of the college of Arts and sciences of American University in partial Fulfillment of Requirement for the Degree of Doctor of Philosophy in sociology. American University LIBRARY.
- Richard, G. Vermeulen Sandra, C. (2004). Tolerance for Law violations and social projection among Offenders and NonOffenders, Criminal justice and Behavior, Vol 38(10):1028-1041. At Retrieved:
<https://www.scirp.org/0093854811416738>.
- Turner Jonatan, H. (1989). Theory building in sociology: assessing theoretical cumulation. Oxford: Basil Blackwell.
- Siegel Larry, J. (2001). Criminology; Theories, Patterns and Typologies, Wadsworth, A division of Thomson Learning. Inc. At Retrieved: Web; <http://www.Thomsonrights.com>.
- Hirschi, T. (1969). Causes of delinquency. Berkeley, CA; university of California Press.
- Ferrer, R. (2007). Breaking the Law when others do: a model of Law enforcement with Externalities, Department of Economics Vanderbilt University, 3(5): 22.
- Sykes Gresham, M; and David, M. (1957). Techniques of Neutralization, in Henry N. Pontell (ed), social Deviance, New jersey: prentice-Hall, 123-136.
- Tyler Tom, R. (2001). Trust and Law—Abidingness; A proactive model of social Regulation. centre for Tax system integrity Reserch school of social sciences Australian National University Canberra. ACT. ISSN 1444-8211.
- Tyler, Tom. R. (2003). Procedural justice legitimacy and the effectiveness of law, crime and justice. 30(8): 431-505.

- TylerTom , R. (2006). why people obey the law, Princeton university press.
- Thie, A. (2005). Sociology; A Brief introduction, Boston, MA 02116.
- Merton, R .K . (1998). social theory and social structure, free press, pp.125-133.
- Parsons, T. (1951). the social system, free press,London, pp.301- 306.
- Heydari, A; Teymoori, A; Mohamadi, B; Sarhadi, S. (2013) .The Effect of socioeconomic status and Anomie on Illegal Behavior, Asian social science, 9(2):63-69.
- Frunling, H. (2013). A memorandum on the Rule of Law and Criminal Violence in Latin America.
- Scott Robert, E. (2000). The Limits of Behavioral Theories of Law and Social Norms, 10(4): 17-18.